FIL-PRIM'AWLA TAL-QORTI ĊIVILI

(Sede Kostituzzjonali)

IMĦALLEF

ONOR. JOSEPH R. MICALLEF LL.D.

ILLUM l-Erbgħa, 27 ta' Ottubru, 2021

Kawża Nru. 2

Rik. Nru. 50/16JRM

Rosette **THAKE** u Dottoressa Anna Fenech, fil-kwalita` rispettiva tagħhom ta' Segretarju Ġenerali u President tal-Kumitat Eżekuttiv tal-Partit Nazzjonalista u għan-nom u in rappreżentanza tal-Partit Nazzjonalista; u b'digriet tas-6 ta' Ġunju, 2018, l-Onorevoli Clyde Puli u Mark Anthony Sammut assumew l-atti minflok Rosette Thake u Dottoressa Anne Fenech fil-kwalita` rispettiva tagħhom; u b'digriet tas-7 ta' Lulju, 2021, l-Onorevoli Dottor Bernard Grech fil-kwalita` tiegħu ta' Kap tal-Partit Nazzjonalista, Dottor Francis Żammit Dimech fil-kwalita` tiegħu ta' Segretarju Ġenerali tal-Partit Nazzjonalista u l-Perit Vincent *sive* Ċensu Galea fil-kwalita` tiegħu ta' President tal-Kunsill Ġenerali tal-Partit Nazzjonalista assumew ilkoll flimkien l-atti tal-kawża minflok l-Onorevoli Clyde Puli u Mark Anthony Sammut f'isem il-Partit Nazzjonalista

vs

L-ONOREVOLI PRIM MINISTRU; il-Ministru għat-Trasport u l-Infrastruttura, u b'digriet tal-20 ta' Novembru, 2018, ġie jissejjaħ il-Ministru

għat-Trasport, Infrastruttura u Proġetti Kapitali; il-Ministru għall-Iżvilupp Sostenibbli, l-Ambjent u Tibdil fil-Klima; is-Segretarju Parlamentari għall-Ippjanar u Simplifikazzjoni Amministrattiva, u b'digriet tal-20 ta' Novembru, 2018, ġie jissejjaħ is-Segretarju Parlamentari għall-Ippjanar u s-Suq tal-Proprjeta` u b'digriet tas-7 ta' Lulju, 2021, ġie jissejjaħ il-Ministru għall-Ambjent, Tibdil fil-Klima u l-Ippjanar; l-Awtorita` tal-Ippjanar ġja' l-Awtorita` ta' Malta dwar l-Ambjent u l-Ippjanar; l-Awtorita` għat-Trasport f'Malta; u l-Avukat Ġenerali, illum magħruf bħala l-Avukat tal-Istat

Il-Qorti:

Rat ir-Rikors imressaq fl-1 ta' Ġunju, 2016, li bih u għar-raġunijiet hemm imfissra r-rikorrenti, fil-kwalita` tagħhom premessa (minn issa 'l quddiem imsejħin "il-Partit"), talbu li din il-Qorti (i) ssib li d-deċiżjoni u l-aġir tal-intimati Awtorita` tal-Ippjanar (minn issa 'l hemm imsejħa "MEPA") u l-Awtorita` għat-Trasport f'Malta (minn issa 'l hemm imsejħa "ATM") li jneħħu, jċaqalqu jew li b'kull mod ieħor jieħdu pussess kemm jekk direttament u kif ukoll jekk permezz ta' terzi tal-*billboards* politiċi tal-Partit Nazzjonalista tikser il-jeddijiet tal-istess Partit għal-liberta` tal-espressjoni, għal-liberta` ta' għaqda u assoċjazzjoni u għall-ħarsien minn diskriminazzjoni kif imħarsin fl-artikoli 41, 42 u 45 tal-Kostituzzjoni tar-Repubblika ta' Malta (minn issa 'l hemm imsejħa "il-Kostituzzjoni"), u kif imħarsin ukoll fl-artikoli korrispondenti 10, 11, 13 u 14 tal-Konvenzjoni (Ewropea) għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali (aktar 'il quddiem imsejħa "il-Konvenzjoni"); (ii) issib li r-Regolamenti tal-2016 dwar *Billboards* u Reklami (Avviż Legali 103 tal-2016[1], imxandra fid-29 ta' Marzu, 2016)(minn issa 'l hemm imsejħin "ir-Regolamenti") jiksru l-jeddijiet fundamentali tal-Partit kif imħarsin fl-imsemmija artikoli 14, 42 u 45 tal-Kostituzzjoni u l-imsemmija artikoli 10, 11, 13 u 14 tal-Konvenzjoni; u (iii) konsegwentement tagħti dawk l-ordnijiet u tagħmel dak li jidhrilha xieraq biex jitwettqu u jitħarsu l-jeddijiet tal-Partit u hekk tagħti kull rimedju jew direttivi xierqa. Talbu wkoll l-ispejjeż;

Rat id-degriet tagħha tat-2 ta' Ġunju, 2016, li bih qiegħdet ir-Rikors għas-smigħ u ordnat in-notifika lill-intimati;

Rat il-provvediment tagħha tad-9 ta' Ġunju, 2016[2], li bih u għar-raġunijiet hemm imfissra, ċaħdet it-talba tal-Partit għall-għoti ta' rimedju provviżorju;

[1] L.S. 552.16
[2] Paġġ. 191 – 8 tal-Atti tar-Rik. Nru. 50/16/1JRM

Rat it-Tweġiba mressqa mill-intimati Onorevoli Prim'Ministru, Ministri, Segretarju Parlamentari u l-Avukat Ġenerali fl-20 ta' Ġunju, 2016, li biha u għar-raġunijiet hemm imsemmija, laqgħu għall-azzjoni tar-rikorrenti billi, b'mod preliminari, qalu li ladarba l-ilmenti tar-rikorrenti jirrigwardaw l-imġiba taż-żewġ awtoritajiet intimati u l-impunjazzjoni ta' Avviż Legali, l-intimat Avukat Ġenerali ma huwiex il-kontradittur leġittimu tal-imsemmija azzjoni u jmissu jinħeles mill-ħarsien tal-ġudizzju għall-finijiet tal-artikolu 181B tal-Kapitolu 12 tal-Liġijiet ta' Malta. Fil-mertu, laqgħu billi ċaħdu l-istess talbiet attriċi. Fir-rigward tal-ilment dwar ksur tal-jedd għal espressjoni ħielsa, huma jgħidu li dak mhux jedd assolut u jippermetti eċċezzjonijiet billi jista' jiġi ristrett biex ikunu sodisfatti ħtiġijiet soċjali oħra, sakemm dan isir bis-saħħa ta' liġi, b'mod proporzjonat u għar-raġunijiet li jissemmew kemm fil-Kostituzzjoni u kif ukoll fil-Konvenzjoni. B'mod partikolari jisħqu li l-pretensjoni tal-Partit li jinħeles f'kull żmien mill-obbligu ta' ħlas għall-użu u tiżmim ta' *billboards* skond ir-regolament 5(1)(ċ) tar-Regolamenti hija "effettivament pretensjoni ta' superjorita` għal-liġi velata bħala pretensjoni ta' dritt fondamentali". Fir-rigward tal-ilment dwar ksur tal-jedd għal assoċjazzjoni, jisħqu li t-tneħħija minn postijiet pubbliċi ta' *billboards* imwaqqfa jew imħollijin bi ksur tal-liġi ma tnaqqas bl-ebda mod it-tgawdija ta' dak il-jedd la tal-Partit u lanqas tar-rikorrenti personalment. Filwaqt li dwar l-ilment dwar ksur tal-jedd li ma ssirx diskriminazzjoni politika, jisħqu li r-Regolamenti attakkati ma jagħmlu l-ebda distinzjoni u saru u tħaddmu b'mod indiskriminat skond ma jipprovdu. Itemmu billi jgħidu li safejn l-azzjoni attriċi tilmenta minn ksur tal-artikolu 13 tal-Konvenzjoni, dak l-artikolu ma jgħoddx għall-każ billi ma seħħ ebda ksur tal-jeddijiet tal-Partit;

Rat it-Tweġiba mressqa minn ATM fl-20 ta' Ġunju, 2016, li biha u għar-raġunijiet hemm imfissra, laqgħet għall-azzjoni attriċi billi qalet li l-ilmenti kollha u t-talbiet attriċi m'humiex mistħoqqa u ma jmisshomx jintlaqgħu. Tibda biex tgħid li, filwaqt li jidhrilha li l-ilment veru tal-Partit huwa dak li jorbot l-użu ta' *billboards* mal-ħlas ta' permess, ir-Regolamenti jkabbru t-tgawdija tal-jedd tal-partiti politiċi li jwasslu l-messaġġ tagħhom fuq dak li kienu jipprovdu r-regolamenti ta' qabel, li kienu jħallu t-twaqqif u t-tiżmim ta' *billboards* b'messaġġ politiku biss għal ftit ġimgħat qabel elezzjoni. Minbarra dan, ir-Regolamenti, bħal dawk li kienu nħarġu qabilhom, huma maħsuba li jirregolaw kif u fejn jistgħu jitwaqqfu l-*billboards*, biex dawn ma jitqiegħdux fejn ġieb u laħaq. Żiedet tgħid li l-ilment li r-Regolamenti jnaqqsu l-jedd tal-assoċjazzjoni huwa wieħed fieragħ u pwerili, għaliex bil-ħruġ tar-Regolamenti ma tnaqqasx il-jedd tal-Partit u lanqas ta' min jappoġġah milli jibqa' jagħmel dan. Dwar l-ilment ta' trattament diskriminatorju, ATM tisħaq li r-Regolamenti saru u tħaddmu bla ma jaraw uċuħ u bl-istess mod ma' kulħadd, u tgħid li ma huwiex sewwa li l-Partit jippretendi "diskriminazzjoni pożittiva" favurih li jista' jwaqqaf *billboards* bla ma jħallas tul is-sena kollha. Filwaqt li tgħid li, għalhekk, ma seħħ lanqas

ebda ksur tal-jedd għal rimedju effettiv, tisħaq li l-liġi torbotha bit-twettiq ta' ċerti funzjonijiet u setgħat f'dak li jirrigwarda ż-żamma tat-toroq u x'isir fihom, b'liema mod u taħt liema kundizzjonijiet[3];

Rat it-Tweġiba mressqa mill-MEPA fl-20 ta' Ġunju, 2016, li biha u għar-raġunijiet hemm imfissra, laqgħet għall-azzjoni attriċi billi qalet li, għar-rigward tal-ewwel talba tiegħu, il-Partit qiegħed jippretendi t-tgawdija ta' jedd fundamentali ta' espressjoni ħielsa dwar għoxrin *billboard* imxerrdin 'l hawn u 'l hinn li twaqqfu bi ksur tal-liġi u bla permessi u għalhekk illegali. Iżżid tgħid li filwaqt li l-Partit jilmenta li ġarrab trattament diskriminatorju, qiegħed jitlob li jingħata trattament preferenzjali fuq partiti politiċi oħrajn u fuq kull min jixtieq iwaqqaf *billboard*. L-eċċipjenti tgħid li, f'kull każ, il-mertu tal-ewwel talba huwa eżawrit għaliex kien il-Partit rikorrent innifsu li neħħa l-*billboards* minn fejn kien poġġihom, u dan huwa prova ta' kemm il-Partit kien jagħraf l-illegalita` tat-twaqqif tagħhom. Fir-rigward tat-tieni talba attriċi tilqa' billi tgħid li, minbarra li dik it-talba hija fiergħa u ma jmisshiex tintlaqa', tirrigwarda l-ħruġ tar-Regolamenti li ma nħarġux minnha u li hija wkoll suġġetta għalihom. Għalhekk hija ma għandhiex twieġeb lill-Partit għal dik it-talba. Tisħaq li r-Regolamenti bl-ebda mod ma huma bi ksur tal-jeddijiet fundamentali ta' ħadd, u dak li qiegħed jitlob il-Partit rikorrent – li jżomm għadd ta' *billboards* imxerrdin f'imkejjen differenti b'mod permanenti, bla permessi u bla ħlas – lanqas kien jista' jsir taħt ir-regolamenti ta' qabel li saru minn amministrazzjoni mmexxija minnu. L-għan tar-Regolamenti huwa dak li joħloq bilanċ raġonevoli bejn l-eżerċizzju ta' drittijiet politiċi, kummerċjali jew ta' xort'oħra u l-interess pubbliku. Dwar it-tielet talba, ittemm billi tgħid li din hija konsegwenzjali għat-tnejn ta' qabilha u b'hekk ukoll ma jistħoqqilhiex li tintlaqa';

Rat il-provvediment tagħha tal-4 ta' Awwissu, 2016[4], li bih u għar-raġunijiet hemm imfissra, ċaħdet it-talba ta' rikuża magħmula mir-rikorrenti *nomine* f'rikors tagħhom tas-27 ta' Ġunju, 2016;

Rat id-degriet tagħha tal-4 ta' Awwissu, 2016, li bih ħatret lill-Avukat Maria Dolores Gauċi bħala Assistent Ġudizzjarju biex tiġbor ix-xhieda tal-partijiet;

Rat ix-xhieda u l-provi dokumentali kollha mressqa mill-partijiet quddiem l-Assistent Ġudizzjarju;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mir-rikorrenti *nomine* fil-31 ta' Lulju, 2018[5];

---

[3] Issemmi l-artt. 2 u 7(b) tal-Kap 499
[4] Paġġ. 48 sa 53 tal-proċess
[5] Paġġ. 435 sa 444 tal-proċess

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-intimati Onorevoli Prim Ministru, Ministri, Segretarju Parlamentari u mill-Avukat tal-Istat fil-25 ta' Ottubru, 2018[6], bi tweġiba għal dik tar-rikorrenti *nomine*;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-MEPA fil-25 ta' Ottubru, 2018[7], bi tweġiba għas-sottomissjonijiet attriċi;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-ATM fit-30 ta' Ottubru, 2018[8], bi tweġiba għal dik tar-rikorrenti *nomine*;

Rat l-atti l-oħrajn tal-kawża;

Rat id-degrieti tagħha li bihom ħalliet il-kawża għas-sentenza;

Ikkunsidrat:

Illi din hija kawża dwar ilment ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali mġarrbin minn partit politiku dwar ordni ta' tneħħija ta' għoxrin (20) *billboard* imwaqqfin fi bnadi differenti f'Malta u Għawdex u dwar regolamenti maħruġin biex jirregolaw it-twaqqif u t-tiżmim ta' *billboards*. Il-Partit jgħid li, bil-ħruġ tar-Regolamenti (magħmulin mill-Prim Ministru intimat, il-Ministri intimati u mill-intimata Segretarju Parlamentari), il-partiti politiċi qegħdin effettivament jiġu mċaħħda milli jqegħdu reklami politiċi, magħduda *billboards*, matul il-parti l-kbira ta' leġislatura, jekk mhux bil-ħruġ ta' permess minn awtorita` statutorja (il-MEPA) u wara li jsir ħlas, minbarra talba għall-ħruġ ta' permess minn awtorita` statutorja oħra (l-ATM) u wkoll wara li jsir ħlas għall-ħruġ ta' liċenzja. L-ordni maħruġ f'April tal-2016 mill-awtoritajiet amministrattivi dwar infurzar u tneħħija ta' *billboards* politiċi li ma kellhomx permess maħruġ mill-MEPA u liċenzja maħruġa mill-ATM, laqat l-għoxrin *billboard* politiku li kien waqqaf. Minħabba f'hekk, il-Partit jgħid li ġarrab ksur tal-jeddijiet fundamentali tiegħu għal espressjoni ħielsa, għal-liberta` ta' assoċjazzjoni u li ma jġarrabx trattament diskriminatorju li huwa jgawdi kemm bil-Kostituzzjoni, kemm bil-Konvenzjoni u kif ukoll bis-saħħa tal-Att tal-2015 dwar il-Finanzjament tal-Partiti[9]. B'mod partikolari, il-Partit jgħid li ġarrab ksur tal-jeddijiet imħarsin fl-artikoli 41, 42 u 45 tal-Kostituzzjoni u l-artikoli 10, 11, 13 u 14 tal-Konvenzjoni;

[6] Paġġ. 447 sa 459 tal-proċess
[7] Paġġ. 460 sa 486 tal-proċess
[8] Paġġ. 489 sa 497 tal-proċess
[9] Att XXIV tal-2015 (Kap 544)

Illi għal din l-azzjoni l-intimati laqgħu billi qalu li la l-ordni għat-tneħħija tal-*billboards* u lanqas ir-Regolamenti ma jiksru xi wieħed mill-jeddijiet fundamentali tiegħu u jisħqu, b'raġunijiet u argumenti differenti, li din il-Qorti jmissha tiċħad it-talbiet attriċi għaliex m'humiex mistħoqqa;

Illi l-fatti rilevanti li joħorġu mill-atti tal-kawża juru li, fl-ewwel jiem ta' Marzu tal-2016, il-Partit waqqaf għoxrin (20) *billboard* fi bnadi differenti f'Malta u Għawdex bil-għan li jgħaddu messaġġ politiku ta' kritika lill-gvern u biex javżaw dwar sensiela ta' attivitajiet ta' protesta b'rabta mal-iskandlu tal-"*Panama Papers*"[10]. Il-*billboards* huma ġid tal-Partit, inbnew b'nefqa ta' elfejn euro kull wieħed għall-istess Partit u ma nkrewx mingħand terzi u lanqas kienu jinkrew lil terzi biex iwasslu xi messaġġ kummerċjali minnhom[11];

Illi fid-29 ta' Marzu, 2016, kienu pubblikati r-Regolamenti fil-ħarġa tal-Gażżetta tal-Gvern. Qabel il-ħruġ tar-Regolamenti, it-twaqqif ta' *billboards* u riklami fit-toroq kien regolat bis-saħħa tar-Regolamenti tal-2004 dwar it-Tqegħid ta' *Billboards* u Riklamar fit-Toroq[12] li kienu għadhom fis-seħħ minnufih qabel daħlu fis-seħħ ir-Regolamenti[13]. F'Ġunju tal-2006[14], il-MEPA kienet nediet abbozz ta' Politika u Linji-Gwida dwar it-twaqqif u d-disinji ta' *Billboards* u Riklami;

Illi fil-11 ta' April, 2016, il-Partit ressaq talba għall-ħruġ ta' Mandat ta' Inibizzjoni[15] kontra l-MEPA u kontra l-ATM biex iżommhom milli jwettqu azzjonijiet ta' infurzar u jneħħu l-għoxrin *billboard* tiegħu minn fejn kienu. B'digriet mogħti fl-10 ta' Mejju, 2016, u għar-raġunijiet hemm imfissra, il-Prim'Awla tal-Qorti laqgħet it-talba u ordnat il-ħruġ tal-Mandat mitlub;

Illi fis-27 ta' April, 2016, il-Partit ressaq mozzjoni taħt il-firma ta' żewġ deputati tiegħu l-Onor. Ryan Callus u l-Onor. Jason Azzopoardi biex, għar-raġunijiet hemm imsemmija, il-Kamra tar-Rappreżentanti tirriżolvi li tħassar, tirrevoka u tannulla l-Avviż Legali li daħħal fis-seħħ lir-Regolamenti[16];

Illi fl-1 ta' Ġunju, 2016, infetħet din il-kawża. Wara li l-effetti tal-Mandat ta' Inibizzjoni maħruġ f'Mejju kienu skadew, fit-3 ta' Ġunju, 2016, il-Partit reġa' talab il-ħruġ ta' Mandat ta' Inibizzjoni ieħor[17], iżda b'degriet tat-13 ta' Ġunju, 2016, u għar-raġunijiet hemm imsemmija, il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili ċaħdet it-talba għall-ħruġ tal-Mandat mitlub;

---

[10] Xhieda tar-rikorrenti Rosette Thake f'paġ. 59 tal-proċess
[11] *Ibid.* f'paġ. 61 tal-proċess
[12] A.L. 368 tal-2004, L.S. 499.32) b'seħħ mit-20.7.2004
[13] Formalment, dawk ir-Regolamenti tħassru bis-saħħa tal-A.L. 136 tal-2016 fit-3 ta' Mejju, 2016
[14] Dok "OMZ1", f'paġġ. 373 sa 387 tal-proċess
[15] Rik. Inib. Nru. 545/16JPG
[16] Dok "RS", f'paġ. 68 tal-proċess
[17] Rik. Inib. Nru. 861/16AE

Illi minnufih wara ċ-ċaħda tat-talba għall-ħruġ tal-Mandat, il-Partit neħħa l-għoxrin *billboard* minn fejn kienu twaqqfu u dan għamlu bi spejjeż tiegħu;

Illi l-mozzjoni (numru 329) imressqa mill-Partit kienet diskussa[18] waqt is-seduta (Numru 406) tal-Kamra tad-Deputati tat-22 ta' Ġunju, 2016[19]. Fis-seduta numru 407 ta' aktar tard dakinhar, il-mozzjoni m'għaddietx wara li ttieħed vot[20];

Illi r-Regolamenti tħassru fit-2 ta' April, 2018, bil-ħruġ tar-Regolamenti tal-2018 dwar *Billboards* u Reklami[21], iżda t-tifsira ta' "*reklam politiku*" tħalliet prattikament bla mittiefsa, bħalma baqgħu l-ħtieġa tal-kisba tal-permess mill-MEPA[22] u l-kisba u l-ħlas tal-liċenzja mill-ATM[23];

Illi għal dak li jirrigwarda l-konsiderazzjonijiet ta' natura legali marbutin mal-ilmenti mressqin mill-Partit rikorrenti, din il-Qorti tara li l-istess Partit jibni l-azzjoni fuq il-premessa li huwa jħaddan u jgawdi d-dritt għall-ħarsien tal-jeddijiet fundamentali bl-istess mod li dawk il-jeddijiet huma maħsuba biex iħarsu persuni fiżiċi. Ma għandu jkun hemm l-ebda dubju li l-Partit, bħala entita` mogħnija b'personalita` ġuridika, tabilħaqq igawdi l-jedd li jinvoka favurih il-ħarsien ta' tali jeddijiet u li jressaq azzjoni bħal din tallum f'każ ta' lment ta' ksur ta' xi wieħed minnhom. Dan l-għarfien joħroġ minn sensiela twila sa minn żmien ilu ta' sentenzi tal-Qrati tagħna[24] u wkoll tal-Q.E.D.B, u wkoll mill-kliem espress tal-liġi[25], li titkellem b'mod partikolari dwar il-jedd ta' trattament ugwali mill-Istat u d-dritt tal-espressjoni ħielsa fir-rigward ta' partiti politiċi;

Illi l-azzjoni attriċi tissejjes fuq ilment ta' ksur ta' erba' jeddijiet fundamentali: il-jedd tal-espressjoni ħielsa, il-jedd ta' għaqda u assoċjazzjoni, il-jedd ta' ħarsien minn trattament diskriminatorju u wkoll il-jedd għall-għoti ta' rimedju effettiv taħt il-Konvenzjoni. Dan l-ilment huwa marbut mal-ħruġ, f'Marzu tal-2016, tar-Regolamenti u mal-miżuri ta' infurzar bit-tneħħija tal-għoxrin *billboard* min-naħa tal-MEPA bis-saħħa tal-imsemmija Regolamenti. L-ilment ewlieni tal-Partit jirrigwarda l-impożizzjoni tal-ħtieġa tal-kisba ta' liċenzja maħruġa mill-ATM għat-twaqqif ta' *billboard* – ukoll jekk ikun ta' partit politiku – kontra l-ħlas ta' elf u ħames mitt euro (€1,500) fis-sena għal kull talba hekk

[18] Dok "RS3", f'paġġ. 95 sa 117 tal-proċess
[19] Dok "RS1", f'paġġ. 69 u 72 tal-proċess
[20] Dok "RS2", f'paġġ. 80 – 1 tal-proċess
[21] A.L. 36 tal-2018 (L.S. 552.28)
[22] Reg. 3(2) tal-L.S. 552.28
[23] Reg. 3(3) tal-L.S. 552.28
[24] Ara, b'eżempju, Kost. **26.2.1976** fil-kawża fl-ismijiet ***Dr George Borġ Olivier noe vs Prof. Carmelo Coleiro noe***
[25] Ara, b'eżempju, l-artt. 5 u 8(1) tal-Att tal-2015 dwar il-Finanzjament ta' Partiti Politiċi (Att XXIV tal-2015, Kap 544)

magħmula. Il-Partit jgħid li dik l-impożizzjoni ġabitlu l-ksur tal-jeddijiet fuq imsemmija, tikkostitwixxi sura ta' ċensura imposta fuqu u tqiegħdu f'sitwazzjoni fejn ma jkunx jista' jħallas il-liċenzji u jiċċaħħad mill-jedd li jwassal il-messaġġ tiegħu b'dak il-mod matul iż-żmien kollu tas-sena. B'mod partikolari, iqis li ż-żmien ta' eżenzjoni maħsub fl-istess Regolamenti[26] huwa qasir wisq u ma jippremettilux li jista' jwassal il-messaġġ tiegħu lill-pubbliku b'mod ħieles fiż-żminijiet l-oħrajn tas-sena mhux milquta bit-tifsira ta' "*reklam politiku*"[27] kif mifhuma fir-Regolamenti. Mill-bqija, il-Partit jistqarr[28] li ma jikkontestax il-jedd tal-intimati li jagħmlu regolamenti dwar it-twaqqif ta' *billboards*, magħduda dawk politiċi;

Illi qabel ma l-Qorti tgħaddi biex tqis l-ilmenti tal-Partit fil-qofol tagħhom, se tqis l-**ewwel eċċezzjoni preliminari** mqajma mill-Avukat tal-Istat li biha jgħid li huwa tħarrek għal xejn, m'huwiex il-kontradittur leġittimu tal-azzjoni attriċi u l-ġudizzju huwa sħiħ mingħajr ma għandu għalfejn ikun fil-kawża. Huwa jgħid li, għalkemm il-Partit qiegħed jattakka liġi, din hija waħda sussidjarja maħruġa minn jew taħt is-setgħa ta' wħud mill-intimati l-oħrajn u li huwa ma kellu l-ebda sehem fit-tfassil, il-ħruġ u lanqas l-eżekuzzjoni ta' dak li fiha;

Illi l-Partit ma ressaq l-ebda kumment dwar din l-eċċezzjoni u lanqas għamel xi sottomissjonijiet dwar is-siwi tagħha;

Illi l-Qorti kemm-il darba kellha okkażjonijiet tistħarreġ eċċezzjoni ta' din l-għamla u llum il-ġurnata l-leġittimazzjoni passiva tal-Avukat tal-Istat f'kawżi ta' lment ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali hija stabbilita f'bosta sentenzi[29]. Ir-regola ewlenija tibqa' madankollu, dik maħsuba fl-artikolu 181B tal-Kapitolu 12 tal-Liġijiet ta' Malta u l-leġittimazzjoni passiva tal-Avukat tal-Istat tiddependi minn jekk il-Gvern ikunx mod ieħor rappreżentat minn awtorità jew kap ta' dipartiment. Dik il-leġittimazzjoni passiva titnissel ukoll meta minħabba n-natura tagħha, it-talba ma tkunx tista' titressaq kontra ħaddieħor;

Illi f'dan il-każ, u mill-mod kif inhuma mfassla t-talbiet attriċi, joħroġ ċar li l-Avukat tal-Istat ma huwiex il-kontradittur leġittimu tal-azzjoni attriċi. Safejn l-azzjoni attriċi tattakka r-Regolamenti, dan iwieġbu għalih l-intimati Onorevoli Prim Ministru u l-Ministru (llum) li taħt is-setgħat tiegħu jaqgħu ħwejjeġ marbutin mal-ambjent u l-iżvilupp. Safejn l-azzjoni attriċi tattakka d-deċiżjoni tal-infurzar fit-tneħħija tal-*billboards* minn fejn kienu, il-kontradittur leġittimi huma ż-żewġ awtoritajiet intimati;

---

[26] Reg. 5(1)(ċ) tal-A.L. 103/16 (L.S. 552.16), illum mibdul bir-reg. 4(1)(ċ) tal-A.L. 36/18 (L.S. 552.28)
[27] Fil-każ ta' reklam politiku, ma hemmx il-ħtieġa tal-ksib ta' liċenzja mill-ATM, imma ż-żmien li matulu jista' jitwaqqaf jew jinżamm reklam bħal dak – magħdud *billboard* – jimxi minn tliet xhur qabel id-data ta' elezzjoni ġenerali, elezzjoni għall-Parlament Ewropew, referendum jew elezzjoni għall-kunsilli lokali, sa ġimgħa wara t-tħabbir tar-riżultat uffiċjali ta' xi ġrajja minn dawk
[28] Nota ta' Sottomissjonijiet tiegħu f'paġ. 439 tal-proċess
[29] Ara, b'eżempju, Kost. **3.2.2012** fil-kawża fl-ismijiet ***Vica Limited vs Kummissarju tal-Artijiet et***

Illi għalhekk, din l-ewwel eċċezzjoni hija mistħoqqa u l-Qorti ssib li l-Avukat tal-Istat m'huwiex il-kontradittur leġittimu tal-azzjoni attriċi u sejjer jinħeles mill-ħarsien tal-ġudizzju;

Illi l-Qorti se tgħaddi biex tqis l-ilmenti tal-Partit attur fil-mertu;

Illi għal dak li jirrigwarda l-**ilment ta' ksur tal-jedd ta' espressjoni ħielsa** l-azzjoni tallum tissejjes kemm fuq il-Kostituzzjoni u kif ukoll fuq il-Konvenzjoni. L-artikolu 41 tal-Kostituzzjoni, fil-partijiet rilevanti tiegħu għal din il-kawża, jipprovdi li: "*(1) Ħlief bil-kunsens tiegħu stess jew bħala dixxiplina tal-ġenituri, ħadd ma għandu jiġi mfixkel fit-tgawdija tal-libertà tiegħu ta' espressjoni, magħduda libertà li jkollu fehmiet mingħajr indħil, libertà li jirċievi idejat u tagħrif mingħajr indħil, libertà li jikkomunika idejat u tagħrif mingħajr indħil (kemm jekk il-komunikazzjoni tkun lill-pubbliku in ġenerali jew lil xi persuna jew klassi ta' persuni) u libertà minn indħil dwar il-korrispondenza tiegħu. .. ..(2) Ebda ħaġa li hemm fi jew magħmula skond l-awtorità ta' xi liġi ma għandha titqies li tkun inkonsistenti ma' jew bi ksur tas-subartikolu (1) ta' dan l-artikolu safejn dik il-liġi tagħmel provvediment – (a) li jkun meħtieġ raġonevolment – (i) fl-interess tad-difiża, sigurtà pubblika, ordni pubbliku, moralità jew deċenza pubblika, jew saħħa pubblika .. .. u ħlief safejn dak il-provvediment jew, skond il-każ, il-ħaġa magħmula skond l-awtorità tiegħu tiġi murija li ma tkunx raġonevolment ġustifikabbli f'soċjetà demokratika*". Min-naħa l-oħra, l-artikolu 10 tal-Konvenzjoni jipprovdi li "*(1) Kulħadd għandu d-dritt għal-libertà ta' espressjoni. Dan id-dritt jinkludi l-libertà li jkollu opinjonijiet u li jirċievi u jagħti informazzjoni mingħajr indħil mill-awtorità pubblika u mingħajr ma jittieħed kont ta' fruntieri. Dan l-Artikolu ma għandux jimpedixxi Stati milli jeħtieġu liċenzi għax-xandir, televiżjoni jew impriżi ċinematografiċi. (2) L-eżerċizzju ta' dawn il-libertajiet, billi jġib miegħu dmirijiet u responsabbiltajiet, jista' jkun suġġett għal dawk il-formalitajiet, kundizzjonijiet, restrizzjonijiet jew penali kif preskritti b'liġi u li jkunu meħtieġa f'soċjetà demokratika, fl-interessi tas-sigurtà nazzjonali, integrità territorjali jew sigurtà pubblika, biex jiġi evitat id-diżordni jew l-egħmil ta' delitti, għall-protezzjoni tas-saħħa jew tal-morali, għall-protezzjoni tar-reputazzjoni jew drittijiet ta' ħaddieħor, biex jiġi evitat kxif ta' informazzjoni riċevuta b'sigriet, jew biex tiġi miżmuma l-awtorità u l-imparzjalità tal-ġudikatura*";

Illi f'dan ir-rigward, il-Partit jisħaq li l-jedd ta' espressjoni ħielsa jgħodd mhux biss għall-espressjoni nnifisha, imma wkoll għall-meżż użat biex wieħed ixerridha. Jgħid li l-Istat ma għandux jindaħal f'liema "*medium*" iwassal il-messaġġ tiegħu, aktar u aktar meta, bħala l-partit li jikostitwixxi l-Oppożizzjoni, għandu dmir li jżomm taħt skrutinju lill-partit fil-Gvern u meta ma jistax jinqeda bil-meżżi li jgawdi l-Istat biex iwassal il-messaġġ tiegħu lill-

elettorat. Filwaqt li jtenni li l-użu tal-*billboards* huwa meżż effikaċi f'Malta biex jitwassal messaġġ politiku, il-Partit jgħid li dak il-meżż ta' komunikazzjoni ma jaqax taħt xi waħda mit-tliet kategoriji msemmija espressament fl-artikolu 10 tal-Konvenzjoni li dwarhom jippermetti li l-Istat jitlob il-ħtieġa ta' liċenzja. Fis-sottomissjonijiet tiegħu, il-Partit iżid jgħid li wkoll kieku l-Istat kellu l-jedd li jimponi l-ħlas ta' liċenzja biex jitwaqqaf *billboard* politiku, xorta waħda għandu joħroġ li l-mod kif ir-Regolamenti jitolbu l-ħlas ta' liċenzja jmur lil hinn mir-restrizzjonijiet maħsuba fl-artikolu 10(2) tal-Konvenzjoni. Huwa jgħid li, filwaqt li jagħraf li l-indħil fl-eżerċizzju tal-jedd tiegħu miksur sar bis-saħħa ta' liġi, żgur ma ntweriex li r-Regolamenti nħarġu għal għan leġittimu u anqas u anqas li r-restrizzjoni maħluqa bil-ħtieġa tal-ħlas ta' liċenzja hija meħtieġa f'soċjeta` demokratika. Temm jgħid li l-indħil fl-eżerċizzju tal-jedd tal-espressjoni ħielsa huwa l-eċċezzjoni u mhux ir-regola, u tali ndħil jista' u huwa mħolli jsir biss fil-każijiet eċċezzjonali li taħseb għalihom il-Konvenzjoni b'mod tassattiv u espress;

Illi min-naħa tagħhom, l-intimati Onorevoli Prim'Ministru u l-Ministri jgħidu li ma jirriżulta minn imkien li l-Partit inżamm b'xi mod milli jibqa' jesprimi jew iwassal il-messaġġ politiku tiegħu ta' kritika lill-Gvern jew ta' kwestjonijiet ta' amministrazzjoni pubblika jew li jirreklama l-attivitajiet politiċi tiegħu, kemm jekk permezz ta' *billboards* u kif ukoll b'meżżi oħrajn. Jgħidu wkoll li l-Partit irid jibqa' jinqeda bis-sitwazzjoni li ma kienet tħalli l-ebda ordni fil-mod kif jitwaqqfu l-*billboards*, fejn u għal kemm żmien u dan kollu mingħajr infurzar. Jisħqu li l-għan tar-Regolamenti kien biss biex jistabilixxi ordni fil-mod li bih jitwaqqfu u jinżammu l-*billboards* u biex jitneħħa darba għal dejjem l-atteġġament diffuż fejn kull min ifettilu seta' jaqbad u jtella' *billboard* bla ma teżisti liġi li tagħti lill-awtoritajiet mod effettiv ta' infurzar u bi sfreġju għall-ambjent. Jixlu lill-Partit li ried jibqa' jtenni l-qagħda illegali bl-iskuża tal-ksur tal-jedd għall-espressjoni ħielsa. Għall-finijiet tal-eċċezzjonijiet u restrizzjonijiet imsemmija fis-subartikolu (2) tal-artikolu 10 tal-Konvenzjoni, l-intimati jisħqu li l-interferenza li minnha jilmenta l-Partit seħħet bis-saħħa ta' strument leġislattiv – ir-Regolamenti – u dan jgħodd ukoll għat-tariffa tal-ħlas għall-ħruġ tal-liċenzja kull sena. Ilumu lill-Partit dwar nuqqas ta' għan leġittimu fil-ħruġ tar-Regolamenti, billi jgħidu li l-għan ewlieni tagħhom kien li jirregola l-prattika li kienet xegħlet f'dak iż-żmien tat-tfaqqis bla rażan ta' *billboards* ma' kullimkien bla ma jkunu "regolamentati" jew regolariżżati. L-intimati jgħidu li l-ħtieġa tar-Regolamenti ħarġet mill-fatt li r-regolamenti li qabel kien hemm fis-seħħ kienu dgħajfin f'dak li jirrigwarda infurzar u eżekuzzjoni, li iffavoriet qagħda ta' tkerrih tal-ambjent u ħolqien ta' perikli jew distrazzjonijiet lil dawk li jkunu qegħdin jużaw it-toroq. Fl-aħħarnett, l-intimati jgħidu li l-ħolqien tal-ħtieġa ta' liċenzja bi ħlas kienet waħda meħtieġa f'soċjeta` demokratika li bħalha jeżistu oħrajn ukoll fil-qasam tat-tmexxija tat-toroq f'Malta u liema liċenzja tirrazzjonalizza l-imġiba li għandha x'taqsam mat-twaqqif tal-*billboards* u riklami f'Malta. Iżidu jgħidu li, sewwasew biex jitħarsu l-jeddijiet ċivili, l-istess

Regolamenti joħolqu eżenzjoni mill-ħlas tal-liċenzja sewwasew dwar *billboards* politiċi fi żminijiet partikolari meta jkunu sejrin isiru elezzjonijiet fuq livell kemm lokali sa dawk nazzjonali jew oħrajn fejn il-poplu jintalab jagħti l-fehma tiegħu;

Illi l-MEPA targumenta li l-għan tal-azzjoni attriċi huwa biss dak li, taħt l-iskuża ta' lment ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali, il-Partit jibqa' jgawdi u jikkapitalizza minn qagħda bi ksur tal-liġi. It-twaqqif tal-għoxrin *billboard* kien għemil bi ksur tal-liġi kif kienet fis-seħħ qabel ma nħarġu r-Regolamenti. Tgħid li kull argument imressaq mill-Partit ma jservi bl-ebda mod biex jgħatti l-fatt li l-għoxrin *billboard* li dwarhom fetaħ din il-kawża kienu kollha mwaqqfa bi ksur tal-liġi fis-seħħ fiż-żmien li twaqqfu (qabel ma nħarġu r-regolamenti) u ma jitnissel l-ebda jedd tutelabbli fejn dak li jkun jirriżulta li jkun ħalaq sitwazzjoni illegali huwa nnifsu. Min-naħa tagħha, l-ATM tressaq l-argument li l-Partit ma jagħrafx jaċċetta li t-twaqqif ta' *billboards* kien ilu jiddependi fuq ħruġ ta' permessi mill-awtorita` kompetenti u li issa jippretendi li, għall-kuntrarju ta' dak li jiġri fir-rigward ta' persuni jew entitajiet oħrajn li jixtiequ jwaqqfu *billboard* jew reklam, il-Partit ikun meħlus milli jitlob permess mingħandha jew li jintalab iħallas. Tkompli tfisser li t-talba għall-ħlas tat-tariffa biex tinħareġ liċenzja tħares il-ħtiġijiet kollha mitluba mill-artikolu 10(2) tal-Konvenzjoni u tgħaddi mill-għarbiel tal-legalita`, tal-għan leġittimu u tal-ħtieġa f'soċjeta` demokratika;

Illi għandu jingħad li l-liberta` tal-espressjoni żżomm post ewlieni fil-qafas tal-jeddijiet fondamentali tal-bniedem, u dan mhux biss għaliex uħud mill-jeddijiet fondamentali l-oħrajn jissawru fuq l-eżerċizzju tal-liberta` tal-espressjoni, imma għaliex dik l-istess liberta` ta' spiss taħbat ma' interessi jew saħansitra ma' jeddijiet oħrajn daqstant fundamentali. Huwa minħabba f'hekk li mil-liġi nfisha[30] joħroġ li, għalkemm il-liberta` tal-espressjoni hija daqshekk importanti, hija wkoll waħda mil-libertajiet l-aktar suġġetti għal-limitazzjonijiet li jagħtu marġini mhux illimitat ta' applikazzjoni lill-organi tal-Istat (kemm lil-leġislatur, fl-għemil ta' liġijiet, u kif ukoll lill-ġudikatura, fit-tifsir u l-applikazzjoni tal-liġijiet fis-seħħ)[31]. Min-naħa l-oħra, hija l-istess liġi[32] li trid li l-applikazzjoni tal-imsemmija marġini, ukoll dik magħmula minn qorti indipendenti u imparzjali, tkun suġġetta għas-superviżjoni u skrutinju tal-organi ġudizzjarji konvenzjonali[33]. Il-kejl ewlieni li bih jitqies jekk l-indħil fil-jedd ta' espressjoni ħielsa huwiex permess huwa l-kejl tal-proporzjonalita` tal-għemil li jillimita l-jedd;

Illi, minbarra dan, trid tingħata tifsira dejqa għall-eċċezzjonijiet tassattivi maħsuba fil-liġi għall-jedd tal-espressjoni ħielsa u jridu jinġabu raġunijiet konvinċenti u tajba biex tintwera n-neċessita` tagħhom. Hemm qbil li

[30] Ara art. 41(2) u (4) tal-Kostituzzjoni u art. 10(2) tal-Konvenzjoni
[31] ECHR **7.12.1976** fil-kawża ***Handyside vs U.K.*** (Applik. Nru. 5493/72) §§ 48 – 9
[32] Artt. 19 u 50 tal-Konvenzjoni
[33] ***Handyside*** par 50

l-jedd tal-espressjoni ħielsa jiġbor fih (i) il-jedd li persuna tħaddan opinjoni, (ii) il-jedd ta' persuna li tirċievi tagħrif u idejat u (iii) l-jedd li persuna titħalla tingħata tagħrif u idejat. L-elementi li jsawru l-ħarsien tal-jedd għal-liberta` tal-espressjoni – li l-indħil jew limitrazzjoni jkun impost b'liġi, li l-indħil huwa meħtieġ f'soċjeta` demokratika, u li l-indħil ikun maħsub biex iħares xi wieħed mill-għanijiet tassattivi preskritti bi proporzjonalita` – huma kumulattivi, u jekk jirriżulta li l-indħil f'dak il-jedd jfalli mqar wieħed mill-imsemmija rekwiżiti, ikun hemm ksur tal-jedd għal-liberta` tal-espressjoni[34];

Illi għalhekk, filwaqt li kull għamla ta' espressjoni, magħmula b'kull mezz maħsub biex ixerridha, tgawdi mill-ħarsien tal-libertà ta' espressjoni, il-liġi tagħfas ħafna fuq il-ġustifikazzjoni tal-limitazzjonijiet permissibbli għall-istess libertà.[35] Kif sewwa jgħid il-Partit fis-sottomissjonijiet tal-għeluq tiegħu, l-interferenzi jew indħil fl-eżerċizzju tal-jedd għall-espressjoni ħielsa huma eċċezzjoni għar-regola li tapplika biss f'każijiet eċċezzjonali. Filwaqt li l-istess jedd japplika kemm għal tagħrif (informazzjoni) u kif ukoll għal idejat jew fehmiet, mhux mistenni jew meħtieġ li jkunu fatti li wieħed jista' jivverifika[36], għaliex il-jedd ta' espressjoni ħielsa jħares ukoll fehmiet, kritika u spekulazzjoni[37];

Illi b'mod partikolari u fid-dawl tas-sottomissjonijiet imressqin mill-partijiet u minn dak li joħroġ bħala prova mill-atti tal-kawża, il-Qorti tqis li huwa minnu li l-impożizzjoni ta' ħlas ta' somma ta' elf u ħames mitt euro (€1,500) kull sena għal kull *billboard* hija "indħil" li jrażżan l-għadd ta' *billboards* li l-Partit seta' kellu f'moħħu li jeħtieġ biex jibqa' jwassal il-messaġġ tiegħu bħalma kien jagħmel qabel. Iżda l-Qorti ma taqbilx mal-Partit li, għaliex huwa partit politiku u biex ikun jista' jwettaq ir-rwol tiegħu kostituzzjonali, il-liġi jmissha teħilsu għal kollox milli jkollu japplika għal-liċenzja u jintalab ħlas. Ukoll skond il-liġi li kienet fis-seħħ qabel, l-istess Partit kien joqgħod għall-ħtieġa li jwaqqaf *billboards* legali billi jitlob il-permess tal-MEPA u li dan isir bil-ħlas tat-tariffi stabiliti, ukoll jekk dawn imqabblin mal-ammont mitlub fir-Regolamenti għall-ħruġ tal-liċenzja mill-ATM, kienu ammonti aktar kontenuti. Il-prinċipju, imma, huwa l-istess għaliex taħt is-sistema legali li kien jgħodd qabel ma nħarġu r-Regolamenti[38], il-kisba ta' permessi wkoll kienet suġġetta għal ħlas ta' tariffi u l-Partit ma kienx iqis li dan kien jiksirlu l-jedd għal espressjoni ħielsa;

Illi l-Qorti ssib li għandha tagħti affidament ukoll għall-provi mressqa mill-intimati li l-għan ewlieni wara l-ħruġ tar-Regolamenti kien ilu jinħema u maħsub biex ma jħallix il-qagħda tiddeġenera aktar f'dan il-qasam.

---

[34] P.A. Kost JZM **30.1.2020** fil-kawża fl-ismijiet ***Emanuel Delia vs L-Onor. Ministru tal-Ġustizzja, Kultura u Gvern Lokali et***
[35] Harris, O'Boyle & Warbrick *Law of the European Convention of Human Rights* (1995) paġ.377
[36] ECHR **8.7.1986** fil-kawża ***Lingens vs Austria*** (Applik. Nru. 9815/82), §§ 34 sa 47
[37] ECHR **25.6.1992** fil-kawża ***Thorgeir Thorgeirson vs Iceland*** (Applik. Nru 13778/88), §§ 55 sa 70
[38] Ara Dokti "OM" u "PA1" sa "PA5", f'paġġ. 152 – 7 tal-proċess

Din kienet ċirkostanza ta' ħtieġa urġenti soċjali li ħafna kienu juru wkoll pubblikament it-tħassib tagħhom dwarha fuq il-meżżi tax-xandir u l-*media*. Din kienet waħda miċ-ċirkostanzi fejn l-Istat igawdi minn marġini ta' diskrezzjoni għall-finijiet tal-artikolu 10(2) tal-Konvenzjoni[39]. Il-Partit iressaq l-argument li r-Regolamenti mhux tassew li nħarġu għall-għanijiet li jsemmu l-intimati, imma li nħarġu hekk kif kien għadu kemm nieda kampanja ta' attivitajiet politiċi wara li faqqa' l-każ tal-"*Panama Papers*" u li l-impożizzjoni tat-tariffa kienet għamla ta' ċensura biex taqtagħlu qalbu minn dik il-kampanja partikolari. Il-Qorti nnotat sewwa dan l-argument u ma tistax ma tarax li r-Regolamenti tassew inħarġu qrib meta l-Partit beda jwaqqaf l-għoxrin *billboard* bi tħejjija għall-kampanja ta' messaġġi politiċi li kellu f'moħħu jwassal dwar l-imsemmi każ. Iżda mill-provi ħareġ ukoll li esponenti tal-istess Partit kienu esprimew il-fehma li, bir-Regolamenti u mingħajrhom, leħen il-Partit ma kienx se jissikket u l-messaġġ tiegħu u l-qadi tar-rwol tiegħu li jikkritika lill-Gvern u jiġbed l-attenzjoni tal-pubbliku dwar in-nuqqasijiet u l-abbużi ma kienx se jieqaf[40]. Ħareġ ukoll li l-avviż legali kien ilu mfassal u jkun diskuss u t-tariffa għall-għoti tal-liċenzja mill-ATM kienet ilha stabilita u dan fuq kriterji plawsibbli u raġunati li tfissru lill-Qorti[41];

Illi, fil-qofol, il-Qorti tasal għall-fehma li wkoll jekk jista' jingħad li jikkostitwixxu "ndħil" fil-liberta` tal-espressjoni tal-Partit, jirriżulta li r-Regolamenti saru bis-saħħa ta' liġi, li dik il-liġi ntwera li kienet meħtieġa f'soċjeta` demokratika u li għandhom bħala għan wieħed mill-għanijiet leġittimi maħsuba fil-Konvenzjoni;

Illi għal dak li jirrigwarda l-**ilment li ma jkunx suġġett għal trattament diskriminatorju**, l-azzjoni attriċi tirreferi għal ċirkostanza ta' diskriminazzjoni politika kemm skond il-Kostituzzjoni u kif ukoll skond l-artikolu relattiv tal-Konvenzjoni. Il-Qorti sejra tqis l-ilment taħt iż-żewġ dispożizzjonijiet flimkien, minkejja d-differenzi li l-istess żewġ dispożizzjonijiet joffru fit-tħaddim u t-tifsir tagħhom[42];

Illi fl-artikolu 45 il-Kostituzzjoni tgħid li l-ebda liġi m'għandha tagħmel xi dispożizzjoni li tkun diskriminatorja sew fiha nnifisha jew fl-effetti tagħha[43]. Daqstant ieħor tgħid li ħadd m'għandu jiġi trattat b'mod diskriminatorju minn xi persuna li taġixxi bis-saħħa ta' xi liġi miktuba jew fil-qadi ta' funzjonijiet ta' xi kariga pubblika jew xi awtorita` pubblika[44]. Ikun diskriminatorju kontra dak l-artikolu kull trattament differenti li jingħata lil persuni differenti u li jkun attribwibbli għal kollox jew prinċipalment għad-

[39] Q.E.D.B. **3.12.2013** fil-kawża fl-ismijiet ***Ungvary & Irodalom KFT vs Ungerija*** (Applik. Nru. 64520/10) §§ 37 – 48
[40] Dok "RS3", f'paġ. 95 tal-proċess
[41] Xhieda ta'Luke Genuis f'paġġ. 343 – 4 tal-proċess
[42] Kost. **18.7.2006** fil-kawża fl-ismijiet ***Anne Miller pro et noe et vs L-Avukat Ġenerali et***
[43] Art 45(1)
[44] Art. 45(2)

deskrizzjoni tagħhom rispettiva skond ir-razza, post ta' oriġini, opinjonijiet politiċi, kulur, fidi jew sess li minħabba fihom persuni ta' deskrizzjoni waħda bħal dawn ikunu suġġetti għal inkapaċitajiet jew restrizzjonijiet li persuni ta' deskrizzjoni oħra bħal dawn ma jkunux suġġetti għalihom jew ikunu mogħtija privileġġi jew vantaġġi li ma jkunux mogħtija lil persuni ta' deskrizzjoni oħra bħal dawn[45]. Tgħid ukoll li l-ebda diskrezzjoni dwar għemil, tmexxija jew nuqqas ta' tkomplija ta' proċeduri ċivili jew kriminali f'xi qorti li xi persuna jkollha skond il-Kostituzzjoni nfisha jew xi liġi oħra ma titqies li tmur kontra l-jedd li dik il-persuna ma ġġarrabx diskriminazzjoni[46];

Illi fl-artikolu 14 il-Konvenzjoni trid li t-tgawdija tad-drittijiet u tal-libertajiet kontemplati fiha tkun assigurata bla diskriminazzjoni għal kull raġuni bħalma huma s-sess, razza, kulur, lingwa, reliġjon, opinjoni politika jew opinjoni oħra, oriġini nazzjonali jew soċjali, assoċjazzjoni ma' minoranza nazzjonali, proprjeta`, twelid jew *status* ieħor;

Illi, minbarra dan, taħt il-profil ta' ksur taħt l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni huwa stabilit sewwa li biex jitqies li jkun ingħata trattament diskriminatorju kontra persuna jeħtieġ jirriżulta li (a) jkun ingħata lil persuna trattament differenti minn dak mogħti lil persuna jew għadd ta' persuni oħrajn (b) li jkunu fl-istess qagħda jew waħda li tixbahha, (ċ) liema trattament differenti ma jkunx oġġettivament jew raġonevolment mistħoqq jew (d) jekk f'dak it-trattament tkun nieqsa l-proporzjonalita` bejn l-għan mixtieq u l-mezz użat[47]. Iżda hekk kif il-parti mġarrba turi li ngħatat trattament differenti, jaqa' d-dmir fuq l-Istat li juri li tali trattament kien mistħoqq[48]. F'dan ir-rigward jingħad li "*There is a shifting burden of proof in the area of discrimination. The general principle affirmanti incumbit probatio (he or she who alleges something must prove that allegation) is therefore not applied in a rigorous manner. The initial burden, of course, falls upon the applicant to establish that there is a difference in treatment. Once this has been done, the burden moves to the government, where the responsibility is to demonstrate that the measure in question was justified*"[49];

Illi wkoll b'riferenza għall-imsemmi artikolu, meħtieġ jintwera (i) li dak l-ilment jeħtieġ li jkun marbut ma' xi jedd ieħor imħares mill-Konvenzjoni, u (ii) li l-kawżali tad-diskriminazzjoni msemmijin f'dak l-artikolu huma biss indikativi u jistgħu jkunu usa' mill-kawżali maħsuba fl-artikolu 45 tal-Kostituzzjoni. Wieħed irid iqis ukoll li (iii) it-trattament differenti mogħti bejn kategorija ta' persuni u oħra trid tkun waħda leġittima u raġonevoli, u għalhekk

---

[45] Art. 45(3)
[46] Art. 45(8)
[47] Ara P.A. (Kost.) TM **26.2.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***Albert Paċe Cole vs Chairman Maltacom p.l.c. et*** (konfermata mill-Qorti Kostituzzjonali fil-**25.4.2005**)
[48] Q.E.D.B. (GC) **7.11.2013** fil-kawża fl-ismijiet ***Vallianatos et vs Greċja*** (Applik. Nru. 29381/09) § 85 u Q.E.D.B. **22.3.2016** fil-kawża fl-ismijiet ***Guberina vs Kroazja*** (Applik. Nru. 23682/13) §74
[49] W A Schabas The European Convention on Human Rights: A Commentary (O.U.P 2015) pġ. 570

mhux kull trattament differenti jwassal għal sejbien ta' trattament diskriminatorju bi ksur tal-imsemmi artikolu 14[50]. Madankollu, persuna tista' ssejjes talba taħt dan l-artikolu minkejja li la tista' turi u lanqas biss tippretendi ksur ta' xi jedd "sostantiv" ieħor imħares mill-Konvenzjoni[51], sakemm tali talba taqa' fl-"ambitu" ta' jedd bħal dak[52];

Illi llum il-ġurnata jidher li huwa stabilit li "*a difference in treatment is discriminatory, for the purposes of Article 14 of the Convention, if it has 'no objective and reasonable justification'. In other words, the notion of discrimination includes in general cases where a person or group is treated, without proper justification, less favourably than another, even though the more favourable treatment is not called for by the Convention. Article 14 does not prohibit distinctions in treatment which are founded on an objective assessment of essentially different factual circumstances and which, being based on the public interest, strike a fair balance between the protection of the interests of the community and respect for the rights and freedoms safeguarded by the Convention. The Contracting States enjoy a certain margin of appreciation in assessing whether and to what extent differences in otherwise similar situations justify a difference in treatment. The scope of the margin of appreciation will vary according to the circumstances, the subject-matter and its background, but the final decision as to observance of the Convention's requirements rests with the Court*"[53];

Illi kif ingħad b'mod meqjus u miġbur mill-Qrati tagħna f'dan ir-rigward: "*biex tara jekk kienx hemm diskriminazzjoni bi ksur ta' dak li jrid l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni, il-Qorti trid tara jekk (1) kienx hemm differenza fil-mod kif persuni differenti tħallew igawdu l-jeddijiet imħarsa taħt il-Konvenzjoni, (2) din id-differenza fit-trattament kinitx bejn persuni li s-sitwazzjoni tagħhom kienet tixxiebah, (3) din id-differenza kinitx bil-ħsieb li jintlaħaq għan leġittimu; u (4) kienx hemm proporzjonalità bejn id-differenza fit-trattament u l-għan li ried jintlaħaq permezz ta' dik id-differenza, jew kienx meħtieġ li jkun hemm dik id-differenza biex jintlaħaq dak il-għan. Huwa importanti, għalhekk, li l-paragun isir bejn persuni li huma* <u>*placed in analogous situations*</u>"[54];

Illi dwar dan l-ilment, il-Partit jgħid[55] li r-Regolamenti jipprovdu sensiela twila ta' ċirkostanzi fejn it-twaqqif ta' *billboards* huwa meħlus mill-

---

[50] Q.E.D.B. **23.7.1968** fil-***Case Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium vs Belġju*** (Applik. Nru. 1474/62 et.), § 10, u Q.E.D.B. **8.7.1986** fil-kawża fl-ismijiet ***Lithgow vs Renju Unit*** (Applik. Nru. 9006/80 et.), § 177

[51] Kost. **12.1.2007** fil-kawża fl-ismijiet ***Avukat Dr. Joseph Brincat noe vs Direttur tas-Sigurtà Soċjali et***

[52] Harris, O'Boyle & Warbrick <u>*Law of the European Convention on Human Rights*</u> (1995), paġġ. 465 – 6 u Q.E.D.B. (GC) **28.5.1985** fil-kawża fl-ismijiet ***Abdulaziz, Cabales & Balkandali vs Renju Unit*** (Applik. Nru. 9214/80) §71

[53] QEDB **12.2.2008** fil-kawża fl-ismijiet ***Kafkaris vs Ċipru*** (Applik. Nru. 21906/04) § 161

[54] P.A. (Kost) GCD **15.2.2006** fil-kawża fl-ismijiet ***Joseph Grech et vs Il-Ministru Responsabbli mill-Familja u s-Solidarjeta' Soċjali et*** (konfermata mill-Qorti Kostituzzjonali fid-**9.2.2007**) li kienet tirrigwarda każ ta' pensjonijiet; u Kost. **24.6.2011** fil-kawża fl-ismijiet ***Enrichetta Bianchi et vs Avukat Ġenerali et***

[55] Nota ta' Sottomissjonijiet tiegħu f'paġġ. 443 – 4 tal-proċess

ħtieġa li tinkiseb liċenzja[56], filwaqt li fil-każ tat-twaqqif ta' *billboards* politiċi l-eżenzjoni mill-kisba u l-ħlas ta' liċenzja mill-ATM tgħodd biss għal żminijiet qosra u partikolari marbutin mal-ġrajja ta' elezzjonijiet jew referenda, u mhux miftuħa għat-tul kollu taż-żmien ta' leġislatura. Minbarra dan, il-Partit jgħid li tali diskriminazzjoni politika tniggeż aktar meta wieħed iqis li l-intimati bħala Gvern kienu u għadhom jinqdew minn fondi pubbliċi biex iwaqqfu *billboards* imxerrda mal-Gżejjer Maltin meta jridu u bla ħlas, filwaqt li hu jista' jwaqqaf biss tali *billboards* jekk jitlob u jikseb il-liċenzja mill-ATM u wara li jħallas għal kull wieħed somma konsiderevoli kull sena;

Illi l-intimati jwarrbu l-argumenti tal-Partit u jgħidu li t-tqabbil li jagħmel fejn jidħlu r-Regolamenti huwa ma' entitajiet jew ċirkostanzi li ma humiex fl-istess qagħda miegħu. Iżidu jgħidu li l-faċilitajiet mogħtijin lill-Partit bir-Regolamenti huma l-istess faċilitajiet mogħtijin lil kull partit politiku ieħor bla ebda distinzjoni jew żvantaġġ;

Illi l-Qorti tqis li fl-ewwel lok, ir-Regolamenti ma joħolqu l-ebda distinzjoni bejn partiti politiċi fejn jidħol it-tħaddim tagħhom. Fis-sewwa, ir-Regolamenti ma jagħmlu l-ebda distinzjoni fil-konfront ta' kull min jixtieq iwaqqaf *billboard* jew reklam. It-tqabbil li l-Partit jagħmel ma' entitajiet oħrajn fejn jirrigwarda eżenzjoni mill-ħlas tat-tariffa li titħallas lill-ATM ma hijiex waħda xierqa biex din il-Qorti ssib li tabilħaqq seħħet diskriminazzjoni politika bi ħsara għall-Partit attur. Fit-tieni lok, il-pretensjoni tal-Partit li, fejn jidħlu *billboards* politiċi, ma jmissu jkun hemm l-ebda talba għal ħlas ta' tariffa lill-ebda awtorita` tissarraf fil-ħolqien ta' raġuni ta' trattament favorevoli favur il-partiti politiċi fejn jidħlu t-twaqqif ta' *billboards*. Fit-tielet lok, ukoll fejn ir-Regolamenti joħolqu eżenzjonijiet, dawn jipprovdu għal trattament partikolari lill-partiti politiċi meta jkunu qorbu ġrajjiet ta' interess politiku ewlieni, u jagħtuh bl-istess mod lill-forzi politiċi kollha interessati;

Illi **dwar l-ilmenti l-oħrajn ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali**, il-Partit ma ressaq l-ebda sottomissjoni u għalhekk il-Qorti ma jidhrilhiex li għandha għalfejn tistħarriġhom. Tgħid biss li ma ntwera u lanqas tfisser bl-ebda mod kif il-ħruġ tar-Regolamenti jista' jew seta' b'xi mod inaqqar il-jedd tal-Partit għal-liberta` ta' għaqda u assoċjazzjoni ta' min diġà jinsab fil-Partit jew ta' min jista' kien jew se' jkun imħajjar li jissieħeb 'il quddiem. Bl-istess mod, il-Partit ma fissirx kif, bil-ħruġ tar-Regolamenti, ġarrab ksur tal-jedd tiegħu għal rimedju effettiv taħt l-artikolu 13 tal-Konvenzjoni;

Illi, fid-dawl ta' dawn il-kunsiderazzjonijiet kollha, il-Qorti tasal għall-fehma li l-Partit ma seħħlux juri li d-deċiżjoni tat-tneħħija tal-*billboards*

[56] Jirreferi għar-reg. 5(1) tar-Regolamenti (illum ir-reg 4 tal-A.L. 36/18)

tiegħu skond ir-Regolamenti tassew kiser xi wieħed mill-jeddijiet fundamentali tiegħu. Minbarra dan, mill-provi ħareġ ukoll li t-tneħħija effettiva tal-għoxrin *billboard* saret mill-Partit innifsu fiż-żmien li l-kawża kienet għadha se tibda bil-ġbir tal-provi u b'deferenza għad-deċiżjoni tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili li ma tilqax it-talba għall-ħruġ tal-Mandat ta' Inibizzjoni mitlub minnu[57]. Għalhekk, il-Qorti ma ssibx li l-**ewwel talba** hija mistħoqqa u mhux se tilqagħha;

Illi għar-rigward tat-**tieni talba** u fid-dawl tal-kunsiderazzjonijiet li saru aktar 'il fuq, il-Qorti ssib li llum il-ġurnata r-Regolamenti msemmija f'dik it-talba tħassru. Huwa minnu li, matul iż-żmien li l-kawża kienet miexja u qabel ma tħalliet għas-sentenza, inħarġu regolamenti oħrajn minflokhom li, safejn jirrigwarda l-ilmenti tal-Partit f'din il-kawża, tennew tista' tgħid bl-istess mod il-qagħda attakkata minnu. F'kull każ, sakemm ir-Regolamenti tħassru fl-2018, kienu jagħtu lok għal skrutinju dwar jekk kinux qegħdin jikkawżaw ksur ta' xi wieħed mill-jeddijiet fundamentali invokati mill-Partit, kif jitlob fit-tieni talba tiegħu. F'dan ir-rigward, il-Qorti tqis li l-kunsiderazzjonijiet li għamlet aktar qabel dwar l-ewwel talba attriċi jgħoddu wkoll għat-tieni talba. Il-Partit ma żied l-ebda sottomissjoni partikolari dwar it-tieni talba tiegħu li biha din il-Qorti tista' tagħmel xi kunsiderazzjonijiet ġodda u tqis li l-osservazzjonijiet tiegħu kienu jolqtu t-talbiet tiegħu kollha fl-istess waqt. Għalhekk, f'dan il-każ ukoll il-Qorti tasal għall-fehma li t-tieni talba m'hijiex mistħoqqa u mhix se' tintlaqa';

Illi ladarba l-ewwel żewġ talbiet m'humiex se' jintlaqgħu, lanqas it-**tielet talba** ma tista' tintlaqa' ladarba hija konsegwenzjali għat-talbiet ta' qabilha;

Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi:

Tilqa' l-ewwel eċċezzjoni preliminari tal-intimat Avukat tal-Istat u ssib li ma huwiex il-kontradittur leġittimu tal-azzjoni attriċi u b'hekk teħilsu mill-ħarsien tal-ġudizzju;

Tiċħad l-ewwel talba attriċi u ssib li d-deċiżjonijiet taż-żewġ awtoritajiet intimati li jneħħu jew iċaqilqu l-*billboards* politiċi tal-Partit attur ma kisru l-ebda wieħed mill-jeddijiet fundamentali tal-istess Partit attur kemm taħt il-Kostituzzjoni u kif ukoll taħt il-Konvenzjoni;

Tiċħad it-tieni talba attriċi u ssib li r-Regolamenti maħruġa wkoll ma ntweriex li jiksru xi wieħed mill-jeddijiet fundamentali tal-istess Partit attur kemm taħt il-Kostituzzjoni u kif ukoll taħt il-Konvenzjoni;

---

[57] Xhieda ta' Rosette Thake f'paġ. 62 tal-proċess

Tastjeni milli tqis it-tielet talba ladarba din hija konsegwenzjali għaż-żewġ talbiet ta' qabilha; u

Tordna l-atturi *nomine* jħallsu l-**ispejjeż tal-kawża**.

Moqrija

Onor. Joseph R. Micallef LL.D.,
Imħallef

27 ta' Ottubru, 2021

Geraldine Rickard
Deputat Reġistratur